

INFORMACIJA

Kazimiero Būgos konferencija

1993 m. lapkričio 5 d. Vilniaus Universitete vyko Baltų filologijos katedros organizuota Kazimiero Būgos konferencija, skirta etimologijai ir onomastikai.

Etimologijos sekcijoje, kuriai pasikeisdami vadovavo A. Rosinas bei V. Žulys, iš tezėse numatytų devynių pranešimų perskaityti šeši. Gaila, kad į konferenciją negalėjo atvykti visų laukti svečiai R. Eckertas, L. Bednarczukas, K. Herej-Szymańska, atsiuntę savo pranešimų tezes. Užtat konferenciją netikėtai savo dalyvavimu pagerbė prof. W. Smoczyński. Jis pateikė klausytojams savo požiūrį į lietuvių kalbos žodžių *iñdas*, *prãdas*, *priẽdas*, *prãdaras* „riebalai ar pienas maistui pagerinti, uždaras“ ir kai kurių kitų darybą. Apžvalginį pranešimą apie lietuvių kalbos vedybų giminystės pavadinimų raidą padarė R. Buivydiėnė. J. Karaciejus, iškeldamas K. Būgos nuopelnus lietuvių kalbos socialinių terminų kilmės tyrinėjimams, daugiausia dėmesio skyrė socialinio termino *sẽbras* kilmės aiškinimo versijoms. Remdamasis Vilniaus Universiteto Baltų filologijos katedroje kaupiamos lietuvių kalbos etimologijos žodyno kartotekos medžiaga, autorius nušvietė minėtojo žodžio kilmės problemškumą. Išsamus A. Kaukienės pranešimas buvo skirtas veiksmažodžio *sekti* reikšmių diferenciacijos problemai. Paskutiniai du pranešimai – A. Rosino „Dėl įvardžių *alvienas* resp. *aliai vienas* kilmės ir V. Žulio „Dėl žodžių *kaimas* ir *namas* kilmės“ – neabejotinai laikytini svarbiausiais ir įdomiausiais (šį faktą viešai pažymėjo ir atidžiai pranešimų klausęsis prityręs etimologas prof. V. Urbutis). Svarbus A. Rosino pastebėjimas, kad *al-* ir *aliai* sieti su slavų jungtuku „bet“ yra nekorektiška, nes 1) lietuvių kalboje nėra įvardžių **ale kas*, **ale koks*; 2) tiriant *al-* ir *aliai* kilmę, negalima jų atsieti nuo asmenvardžių su *Al-/El-* (lie. *Al-butas*, pr. *Al-gard*). V. Žulys, įkvėptai ir originaliai interpretuodamas žo-

džių *kaimas* ir *namas* kilmę, visus sužavėjo minties drąsa ir gyvumu, plačia erudicija ir subtiliu humoru. Pranešėjas kreipėsi į jaunesnius etimologijos sekcijos dalyvius bei klausytojus, siūlydamas pratęsti jo pradėtą darbą – plačiau patyrinėti šaknies ide. **k'ei-* „skelti“ žodžių lizdą, kuris, jo manymu, galys pasirodyti gana platus.

Onomastikos sekcijoje pranešimus skaitė 10 prelegentų ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Latvijos. Tematika buvo labai įvairi – ji atspindėjo svarbiausias onomastikos tyrinėjimų kryptis – toponimiką, antroponimiką, taip pat kalbėta apie *Lietuvos* vardo kilmę, etnonimikos problemas.

Daugiausia diskusijų sukėlė S. Karaliūno pranešimas, kuriame buvo pateikta nauja *Lietuvos* vardo kilmės interpretacija. Remdamasis kultūros, istorijos ir kalbos duomenimis, naujosios hipotezės autorius pirmine *Lietuvos* reikšme nurodė „kariauną“, paneigdamas daugmaž visuotinai pastaruoju metu priimtą vandenvardinę *Lietuvos* vardo kilmę. Po to vykusios ilgės diskusijos dalyviai naujajai interpretacijai nepritarė, radę joje, jų nuomone, nemaža trūkumų. Tad pasilikta prie įtikinamesnės hidroniminės vardo kilmės aiškinimo versijos.

Daugumas kitų pranešėjų kalbėjo vietovardžių tyrinėjimų klausimais. L. Baluodė aptarė priešdėlinius Latvijos hidronimus, pažymėdama, kad priešdėlinė daryba latvių hidronimijoje nėra gausi (apie 30 derivatų), o dažniausiai vandenvardžiai daromi su priešdėliais *aiz-*, *at-*, *bez-*, *ne-*, *pa-*, *par-*, *pie-*. L. Bilkis apžvelgė K. Būgos „nomina propria“ kartotekoje esančių helonimų (pelkių ir kitų pelkėtų vietų vardų) darybą, pateikė jų darybos modelį, akcentavo helonimų ir kai kurių kitų vietovardžių derivacijos panašumus ir skirtumus. V. Mažiuo pranešime nagrinėta upėvardžio *Duseta* kilmė bei daryba. Prelegento manymu, šis hidronimas labai senas – susidaręs iš bendrabaltiško apeliatyvo **duseta-/dusetā-* „šniokščianti(s), sukuriuojanti(s)“, o pats adjektyvas **duseta-* „šniokščiantis, sukuriuojan-

tis“ laikytinas sufikso **-eta* vediniu iš baltų **dus* „šniokšti, sukuriuoti ir kt.“ < ide. **dhus*. Bažnyt-kaimio *Liškiavà* vardo kilmę aiškino B. S a v u k y n a s . Atkreipęs dėmesį į tai, jog šis vietovardis yra jotvingių toponimijos areale, pranešėjas jį etimologizuoja vakarų baltų kalbiniame kontekste, š atsira-dimą šaknyje laikydamas lituanizacijos padariniu. Pasak hipotezės autoriaus, *Liškiavà* kildintina iš va-karų baltų karybos termino **lizkis* ir priskirtina jot-vingiškiems Lietuvos vietovardžiams. A. V a n a g a s kalbėjo apie miesto vardo *Déltuva* etimologiją. Pra-nešėjas, remdamasis gausiais istorijos šaltinių liudi-jimais, nustatė, jog šis vardas greičiausiai yra pada-rytas iš sudurtinio asmenvardžio **Dė-viltas*. Iš pas-tarojo su slaviška priesaga *-ava* sudarytas vietovardis **Dėviltava* vėliau išvirto į **Dėviltuva*, *Déltuva*. Miesto vardo pirminė lytis galėjo būti ir **Dėviltai* ar **Dėvil-tas*, kuri tik vėliau gavo šlavišką priesagą.

Pranešimai, susiję su asmenvardžių tyrinėji-mais, taip pat buvo reikšmingi ir įdomūs. O. B u -š a s nagrinėjo Kuržemės lietuviškos kilmės pavar-des, išrinktas iš J. Plakio „Latvijas vietu vārdi un lat-viešu pavārdi“ I dalies. Iš beveik 3000 Kuržemės pavardžių jis išskyrė 25–30, kurios yra lietuviškos kilmės, tai yra sietinos su lietuvių apeliatyvais arba jose galima atpažinti lietuviškas šaknis. Dar kitos turi tipišką lietuvišką priesagas ar galūnes ir pan. Kai kurių lietuvių pavardžių etimologijas, pateiktas „Lie-tuvių pavardžių žodyne“, savo pranešime pakorega-vo V. M a c i e j a u s k i e n ė – tai daryti leidžia to-lesni istorinės antroponimijos tyrinėjimai. Istorijos dokumentuose, prelegentės teigimu, yra akivaizdžių pavyzdžių, kai varijuoja tos pačios šeimos asmenų pavardė ir iki mūsų dienų ateina neautentiška pa-vardės lytis, duodama pagrindą klaidingam kilmės aiškinimui. 1795 m. Žemaičių vyskupystės suvesti-nės krikšto metrikų registracijos knygos sudurtines pavardes aptarė M. R a m o n i e n ė : šių pavardžių komponentais eina tiek asmenvardžiai, tiek apelia-tyviniai kamienai, asmenvardinės sudurtinės pavar-dės yra atsiradusios iš senųjų dvikamienių asmen-vardžių arba iš krikščioniškų vardų, o apeliatyvinės – iš įvairių bendrinių žodžių.

Z. Z i n k e v i č i a u s pranešimas buvo skirtas *žemaičių* termino istorijai. Pranešėjas ypač akcen-tavo, jog negalima painioti šios sąvokos reikšmės, laikui bėgant patyrusios žymią evoliuciją, taip pat nėra pamato kalboms apie atskirą „žemaičių etnosą“, baltų gentį, bandomą susieti su žemaičių tarme, tu-

rinčia kuršių kalbos substratinių ypatybių. Pasak pre-legendto, kuršių kalbos ištakos iš tikrųjų siekia rytų baltų kalbinės diferenciacijos laikus, bet šito negali-ma pasakyti apie pačią žemaičių tarmę.

Plačiau su kalbėjusiųjų mintimis galima susi-pažinti perskaičius pranešimų tezes, kurias išleido VU Baltų filologijos katedra (Kazimiero Būgos kon-ferencija: etimologija ir onomastika, Vilnius, 1993, 26 p.).

Laimutis Bilkis, Rūta Buivydiene

Jurgiui Geruliui skirta konferencija

Lietuvių kalbos institute atsirado gera tradici-ja konferencijomis pagerbti sovietinės okupacijos lai-kais primirštus lietuvių kalbininkus. Praeitais me-tais paminėtas A. Salys, pasitraukęs nuo okupacijos į Vakarų, o šiais metais – jo mokytojas J. Gerulis, sovietų nužudytas lageriuose. Pastaroji konferenci-ja vyko 1993 m. spalio 20–22 d. Ji pavadinta „Lie-tuvių kalba: tyrėjai ir tyrimai Jurgiui Geruliui (1888 08 13 – apie 1945) paminėti“. Ją organizavo Kal-bos istorijos ir dialektologijos skyrius: A. Sabaliaus-kas, D. Mikulėnienė, K. Morkūnas. Išleistos prane-šimų tezės. Numatoma išleisti ir pačius pranešimus.

Konferencijoje perskaityti apie 40 pranešimų. Čia apžvelgiami tik tie, kurie svarbūs kalbos istorijai.

V. A m b r a z a s istorinės sintaksės argumen-tais pagrindė baltų kalbų bendraties formų su *-ti/-tie-* kilmę iš priesagos **-ti-* abstraktų datyvo. D. P a -k a l n i š k i e n ė apžvelgė lietuvių kalbos intarpinių ir *sta-*kamienių veiksmazodžių raidą ir nustatė, kad pačios seniausios yra tokios formos kaip *liñka* „lie-ka“, turinčios nykstamąjį balsių kaitos laipsnį (plg. pr. *polinka* „palieka“, lo. *linquo* „lieku“, s. ind. *ri-nákti* „palieka“). A. R o s i n a s iškėlė hipotezę, kad vns. gal. forma *manì* atsiradusi dėl *mi, ti* įtakos.

S. A m b r a z a s aptarė baltų kalbų deminuty-vų su determinatyvais **-k-*, **-l-* paplitimą bei raidą ir priėjo prie išvados, kad deminutyvai su **-l-* yra naujesni už atitinkamus vedinius su **-k-*. V. M a c i e -j a u s k i e n ė nustatė, kad ne visos lietuvių kalbos pavardės su slaviškomis priesagomis *-avičius*, *-evi-čius*, užfiksuotos XVIII–XIX a. šaltiniuose, išliko ligi mūsų dienų, t. y. dalis jų gali būti pačių raštinin-kų suslavintos. Kalbos istorijos tyrinėtojams įdomus